

*Неледва Н. В.,**кандидат юридичних наук,**доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВІДМОВИ СУДОМ У ЗАТВЕРДЖЕННІ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. Розглядається проблема відмови судом у затвердженні угоди про примирення в кримінальному процесі. Обговорюється можливість та підстави повторного укладання угоди про примирення.

Ключові слова: угода про примирення, підстави для відмови в затвердженні угоди судом, відновне правосуддя.

Постановка проблеми. У сучасній Україні, яка позиціонує себе як правова та демократична держава, захист прав та свобод учасників кримінального процесу набуває пріоритетного значення, оскільки саме людина, її життя та здоров'я, недоторканість, свобода і безпека визнаються найвищою цінністю в державі. Нові демократичні надбання, тенденції, ідеї пріоритетності охорони і захисту та відновлення прав особи, законних інтересів у кримінальному провадженні покладені в основу концепції КПК України 2012 року.

Так, у 2013 році слідчими органами внутрішніх справ розслідувалось більше 1,5 мільйона кримінальних проваджень. До суду направлено з обвинувальними актами більше 123,4 тисяч проваджень. Із них направлено більше 10,6 тисяч обвинувальних актів з угодами про примирення та більше 9 тисяч – з угодами про визнання винуватості [1, с. 64]. Цей факт безумовно свідчить про необхідність проведення відновних процедур в Україні.

За останні роки значно зросла зацікавленість процедурою укладання угод у кримінальному процесі. Зазначені перетворення в сфері кримінального процесу безумовно носять гуманістичний характер, сприяють зміцненню законності, посиленню та відновленню прав та свобод осіб.

Мета статті полягає у критичному аналізі кримінального процесуального законодавства та судових рішень, пов'язаних з відмовою суду в затвердженні угоди про примирення.

Аналіз останніх досліджень та відокремлення нерозв'язаних проблем. Діяльність суду першої інстанції щодо затвердження угод про примирення та визнання винуватості має лише дворічний досвід, але вже багато практичних робітників та науковців зацікавилися цим питанням. В. Д. Берназ, В. Т. Нор, Ю. П. Алєнін, В. П. Паліюк, О. Ю. Татаров, В. С. Стефанюк та багато інших вчених з різних кутів зору аналізували питання укладання угод у кримінальному процесі, підсумовуючи досліджене ґрунтовними висновками. Водночас питання відмови судом у затвердженні угоди про примирення не було ґрунтовно та системно досліджено.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні кримінально-процесуальне законодавство України, яке втілює в життя низку положень міжнародно-правових актів з питань медіації та відновлювального правосуддя, зокрема, Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою (прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року), Резолюції Економічної і Соціальної Ради ООН 2000/14 «Основні принципи застосування програм відновлювального правосуддя в кримінальних справах» від 27 липня 2000 року, Рамкового рішення Ради Європей-

ського Союзу «Про становище жертв злочину у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 року, Рекомендації № R (87) 18 «Відносно спрощення кримінального судочинства» (прийнята Комітетом міністрів Ради Європи від 17 вересня 1987 року), Рекомендації № R (99) 19 «Посередництво у кримінальних справах» (прийнята Комітетом міністрів Ради Європи від 15 вересня 1999 року) потребує вдосконалення.

Наукові дослідження і публікації, в яких розглянуто проблему визначення підстав для відмови в затвердженні угоди судом, вказують на активізацію цього процесу на території України, а також на безліч неврегульованих моментів, які потребують вирішення та оптимізації.

Як зазначає В.С. Стефанюк: «Кримінальний процес потрібно повернути обличчям до людини, встановити, що основними його завданнями є регулювання порядку викриття осіб, винних у вчиненні злочинів та захист особи від безпідставного притягнення до кримінальної відповідальності, захист особою своєї свободи особи, її майна, честі, гідності, інших прав і законних інтересів, а також державних інтересів, інтересів і прав юридичних осіб» [2, с. 36].

Суд за наслідками розгляду угоди може прийняти рішення про відмову в її затвердженні. Так ч. 7 ст. 474 КПК України визначає підстави для відмови в затвердженні угоди: 1) умови угоди суперечать вимогам цього Кодексу та/або закону, в тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким, ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди; 2) умови угоди не відповідають інтересам суспільства; 3) умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб; 4) існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони не примирилися; 5) очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань; 6) відсутні фактичні підстави для визнання винуватості. Якщо суд визначить наявність цих підстав, він виносить ухвалу про відмову в затвердженні угоди і введення кримінального провадження в загальному порядку. Ухвала про відмову в затвердженні угоди про примирення чи визнання винуватості оскарженню не підлягає [3]. У доповненні до листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 223-558/0/4-13 від 05.04.2013 зовсім не акцентується увага на можливість оскарження ухвали суду про відмову в затвердженні угоди. Крім того, повторне звернення з угодою в одному кримінальному провадженні не допускається (ч. 8 ст. 474 КПК України).

Безумовно, світова та європейська тенденція до розширення використання процедур відновного правосуддя значно гальмується заборонаю повторного звернення з угодою та неможливістю оскарження рішень суду про відмову у затвердженні угоди, в тому числі в апеляційному порядку. Тому є нагальна необхідність у вдосконаленні п. 8 ст. 474 КПК України.

Згідно аналізу Єдиного державного реєстру судових рішень [4], можна дійти висновку, що найчастіше (42%) суди посилаються в ухвалях про відмову в затвердженні угоди про примирення на п. 4 ч. 7 ст. 474 КПК України, а саме: укладан-

ня угоди не було добровільним, або сторони не примирилися. Друге місце посідає п. 1 ч. 7 ст. 474 КПК України, а саме умови угоди суперечать вимогам КПК України, в тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким, ніж те, щодо якого передбачена можливість укладання угоди (26%). Що свідчить, насамперед, про неякісне проведення процедури укладання угоди. Наприклад, Ніжинський міський районний суд Чернігівської області 19 листопада 2013 року відмовив у затвердженні угоди про примирення між потерпілим та обвинуваченим, відносно якого до суду подано обвинувальний акт про обвинувачення за ч. 1 ст. 185 КК України. Під час досудового розслідування між потерпілим та підозрюваною 31 жовтня 2013 року укладено угоду про примирення у кримінальному провадженні №12012360180001116 від 06 вересня 2013 року, відповідно до якої потерпілий та підозрювана досягли угоди щодо примирення внаслідок добровільного відшкодування шкоди, визначили покарання у виді 100 годин громадських робіт, зазначили наслідки укладення та затвердження угоди. У підготовчому судовому засіданні обвинувачена заперечувала про затвердження угоди, пояснивши, що укладення угоди не було добровільним. Потерпілий у підготовчому судовому засіданні заперечував проти затвердження угоди, оскільки шкода обвинуваченою йому не відшкодована. Прокурор в судовому засіданні заперечував проти затвердження угоди. Відповідно до положень ст. 474 КПК України суд відмовляє в затвердженні угоди, зокрема, у разі відсутності добровільності укладення угоди та відсутності примирення сторін. Враховуючи посилання обвинуваченої на відсутність добровільності в укладенні угоди, заперечення потерпілого проти її затвердження, в підготовчому судовому засіданні встановлені підстави для відмови у її затвердженні та продовженні судового провадження в загальному порядку [5].

Частина 1 ст. 469 КПК України передбачає, що домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи. Виникає питання – хто такі інші особи? Адже згідно ст. 222 УПК України визнається недопустимим розголошення відомостей досудового слідства, кому слідчий, прокурор надає дозвіл на розголошення інформації досудового слідства. Напевно законодавець мав на увазі що «інші особи» – це медіатори. Існує декілька проєктів Закону України «Про медіацію» (№ 2425а від 26.06.2013 автор Федорчук Я. П., 2425а-1 03.07.2013 автор С. В. Ківалов, В. Й. Развадовський, О. І. Махніцкий). Законопроект С. В. Ківалова передбачає змінити ч. 1 ст. 469 КПК України в наступній редакції: «Угода про примирення може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого. Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою медіатора чи іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді)» [6, с. 355]. На жаль, в умовах сьогодні цей законопроект так і залишився законопроектом. Треба звернути увагу також, що ч. 8 ст. 474 КПК України передбачає заборону повторно звертатися з угодою в одному кримінальному провадженні. Тобто, якщо медіативні послуги надає особа, яка не володіє професійними якостями медіатора, а саме, допомога в вирішенні конфлікту шляхом пошуку ефективного рішення і як наслідок примирення сторін. У разі неякісно проведеної процедури примирення, суд відмовляє в затвердженні угоди та позбавляє осіб права повторного укладання угоди про примирення. Діючий КПК України не передбачає можливості укладання угоди про примирення пов-

торно, якщо першу угоду суд не визнав через неякісно надану процедури примирення, а також, якщо вимоги до укладання угоди були порушені неправильно правовою кваліфікацією кримінального правопорушення. Адже кваліфікацію визначає слідчий або прокурор, а не сам потерпілий та обвинувачений.

Також виникає питання відновлення права осіб про повторне укладання угоди, якщо судом відмовлено в затвердженні угоди про примирення внаслідок смерті потерпілого, яка не пов'язана з вчиненим кримінальним правопорушенням. Наприклад, є ухвала Новозаводського районного суду міста Чернігова у відмовленні в затвердженні угоди про примирення внаслідок факту смерті потерпілої, що підтверджено документально свідцтвом про смерть потерпілої і є підставою для відмови в затвердженні угоди про примирення між обвинуваченою та потерпілою. Прокурор вважає, що угода про примирення за таких обставин, не може бути затверджена, а судові провадження необхідно продовжити в загальному порядку. Обвинувачена з приводу затвердження угоди поклалась на розсуд суду. Заслухавши думку всіх учасників процесу щодо затвердження вказаної угоди, дослідивши зміст укладеної сторонами угоди, суд приходиться до висновку про необхідність відмови в затвердженні угоди з наступних підстав. Згідно ст. 474 КПК України, загальний порядок судового провадження на підставі угоди проводиться судом під час підготовчого засідання за обов'язкової участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження. Зокрема, перед прийняттям рішення про затвердження угоди про примирення суд під час судового засідання повинен з'ясувати у потерпілого, чи цілком він розуміє наслідки затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК України, зобов'язаний переконатися, що укладення угоди між сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дій будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді, відповідно до ст. 474 КПК України. Зазначені обставини не можуть бути перевірені, а угода затверджена в судовому засіданні за відсутності потерпілої, тому суд дійшов висновку про наявність підстав для відмови у затвердженні укладеної угоди і продовження кримінального провадження в загальному порядку [7].

Висновки. Таким чином, є нагальна необхідність у вдосконаленні п. 8 ст. 474 КПК України, зокрема, необхідно визначити підстави для повторної можливості укладання угоди, адже угода про примирення між підозрюваним (обвинуваченим) та потерпілим – це інструмент для законного вирішення кримінально-правового конфлікту з ціллю покращення і підвищення якості судових рішень, які задовольняють не тільки державні інтереси, але і інтереси потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого).

Література:

1. Татаров О. Ю. Особливості застосування деяких нових інститутів кримінального процесуального законодавства України // Право України, 2013. – № 11. – С. 63–70.
2. Стефанюк В. С. Судова система України та судова реформа. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – С. 36–37.
3. Вищий Спеціалізований Суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Лист від 15.11.2012 № 223-1679/0/4-12
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>
5. Ухвала Ніжинського міжрайонного суду Чернігівської області від 19 листопада 2013 р. у справі (№ 740/4845/13-к № у ЄДРСР 35312621). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>
6. Неледза Н. В. Угоди в кримінальному процесі України – перші кроки: [матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої двохсотіччю Національної академії правових наук України]. – Одеса : «Фенікс», 2013. – С. 355.
7. Ухвала Новозаводського районного суду М. Чернігова від 28 травня 2013 року у справі №751/4276/13-к (№ у ЄДРСР 31448769). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>

Неледва Н. В. Некоторые проблемы отказа судом в утверждении соглашения о примирении в уголовном процессе.

Аннотация. Рассматривается проблема отказа судом в утверждении соглашения о примирении в уголовном процессе. Изучается возможность и основания повторного заключения соглашения о примирении.

Ключевые слова: соглашение о примирении, основания для отказа в утверждении соглашения судом, восстановительное правосудие.

Neledva N. Some problems in the rejection by the court approving the reconciliation agreement in the criminal process.

Summary. The problem of the refusal by the court approving the reconciliation agreement in the criminal process. The possibility of again conclude and agreement on reconciliation.

Key words: reconciliation agreement, denial of approval of an agreement by the court, restorative justice.